

İlâm Bayramzâde Zekeriyyâ Efendi'dir. Küçük yaşta babasını kaybedince tanınmış şairlerden amcası Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin himayesine girerek ilk eğitimi ondan aldı ve iyi bir medrese tahsili gördü. Bu sırada IV. Murad'ın teveccühünü kazandı. Padişahın hatt-ı hümayunuyla Rumeli Kazaskeri Muîd Ahmed Efendi'nin yanında mülâzim oldu. Bu dönemde İzzetî mahlasıyla yazdığı şiirlerini başta amcası olmak üzere devrin diğer büyüklerine sunarak şairlikteki yeteneğini gösterdi.

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin ölümünden (1053/1644) sonra Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed dönemi şeyhülislâmlarından Ebûsâid Mehmed Efendi'ye damat olan İzzetî, 1055'te (1645) amcasının Fatih Çarşamba'da inşa ettirdiği medreseye tayin edilerek öğretim hayatına başladı. Daha sonra sırasıyla Sahn-ı Semân (1057/1647), İsmihan Sultan, Şehzade ve Süleymaniye (1062/1652) medreselerinde müderrislik yaptı. Süleymaniye dârülhadis müderrisliğinden 1064 (1654) yılından Şam kadılığına tayin edildi. Ardından Mısır (1065/1655) ve Bursa'da (1068/1658) kadılıklarda bulundu. 1073'te (1662) İstanbul kadısı olduysa da ertesi yıl azle-

dildi. Uzunca bir mâzuliyet döneminden sonra 1079 (1668) yılı ortalarında Anadolu kazaskerliğine ve ardından Rumeli kazaskerliğine getirildi, fakat birkaç ay sonra görevinden alındı. 1087 (1676) yılı sonlarında ikinci defa getirildiği Rumeli kazaskerliği makamında bu defa bir yıldan fazla kaldı. 13 Şevval 1092'de (26 Ekim 1681) vefat eden İzzetî Mehmed Efendi, dedesi Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin İstanbul Çarşamba'daki türbesi yakınında babasının mezarı yanına defnedildi. Zeki, yumuşak huylu, hoşsohbet ve cömert bir kimse olan İzzetî'nin bazı kaynaklarda şeyh olduğu kaydedilmekteyse de tasavvufi kişiliğine dair bilgi yoktur. IV. Mehmed ve II. Süleyman dönemleri şeyhülislâmlarından Debbâğzâde Mehmed Efendi İzzetî'nin damadıdır.

Mürettep bir divanı bulunan İzzetî Mehmed Efendi'nin amcası Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'den fazlasıyla etkilendiği kabul edilmektedir. Şiirlerinde Şeyhülislâm Bahâî, İsmetî, Nâilî-i Kadîm gibi devrinin klasik ve sebk-i Hindî ustalarından başka Fuzûlî, Bâkî, Cevrî ve Neşâtî'nin de etkisi görülür. Az sayıdaki Arapça ve Farsça şiirlerini de ihtiva eden divanının İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcut olup (TYDK, II, 459-462) divan üzerinde Adnan Çağlı tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (1990, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Mehmed Efendi *Keşfû'z-zunûn'a* ilâvelerde bulunmuştur. Bazı kaynaklarda Kafzâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-eş'âr* adlı tezkiresine zeyil yazdığı belirtilmekte (Safâî, vr. 141^a; *Sicill-i Osmânî*, III, 455), Uşşâkizâde İbrâhim ve Şeyhî Mehmed bu zeylin müellif hattıyla yazılmış müsveddelerini gördüklerini söylemektedirler.

İzzetî Mehmed Efendi, Beşiktaş'ta Vişnezâde Mescidi adıyla anılan bir mescid yaptırmıştır (Ayvansarayî, II, 98-99). Mescidin yer aldığı mahallenin adı da Vişnezâde olup civarında aynı adı taşıyan sokak, meydan ve park olduğu gibi ayrıca Vişneli Tekke adlı bir sokak da bulunmaktadır. Şairin İstanbul Çarşamba'da amcası Yahyâ Efendi'nin medresesine bitişik olarak yaptırdığı dârülhadis ise 1869 yılına kadar faaldi, ancak 1918 Fatih yangınının harap olmuştur (Kütükoğlu, s. 68).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Âsim, *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1711, vr. 14; Güftî, *Teşrifâtü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1533, vr. 29; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 131-142; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâiât (Olayların Özü)*, 1656-1684 (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 73, 85,

127; Silâhdar, *Târih*, I, 553-554; Uşşâkizâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 482-484; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 9583, vr. 141^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 344-348; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, I, 483-486; Râşid, *Târih*, I, 331, 377; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 98-99; Hammer, *GOD*, III, 525-527; Emin, *Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Ârif Efendi Hazretleri*, İstanbul 1305, s. 316-317; *Sicill-i Osmânî*, III, 455; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1312, II, 71-73; *Osmanlı Müellifleri*, II, 480; *İzâhu'l-meknân*, I, 518; TYDK, II, 459-462; Murat Özmen, *Vişnezâde Mehmed İzzetî: Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti* (lisans tezi, 1961), İÜ Ed. Fak.; Nuran Bakır, *XVII. Asrın İkinci Yansında Payeli ve Bilfil Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri* (lisans tezi, 1966), İÜ Ed. Fak. Ktp., nr. 4412, s. 41-43; Mübahat S. Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 40, 68.

AZMÎ BİLGİN

İZZİ SÜLEYMAN EFENDİ

(ö. 1168/1755)

Osmanlı vak'anüvisi.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Süleyman olup daha ziyade şöhet kazandı. İzzî mahlasını muhtemelen Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliği sırasında almıştır. Babası, IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Baltacılar kethüdâsı olan Halil Ağa'dır. Bazı kaynaklarda babasının adı Halil Fehmî olarak zikredilip vak'anüvis Subhî Mehmed ile kardeş olduklarından bahsedilirse de (*Osmanlı Müellifleri*, III, 101-102) bu bilgi şüphelidir. Süleyman Efendi, ilk öğrenimini âlim bir zat olduğu anlaşılan babasından görenek Farsça ve Arapça öğrendi. Ardından özel hocalardan dersler alıp tahsilini ilerlettiği gibi devrin meşhur hattatı Eğrikaplı Hoca Mehmed Râsim Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını meşkederek icâzet aldı. Gerek babasının saraya yakınlığı gerekse yazısının güzelliği, şiir ve inşadaki kabiliyeti sebebiyle Dîvân-ı Hümâyûn kâtipleri arasına girdi, daha sonra kethüdâ kâtipliğinde bulundu. Silâhdar ve sipahi kâtiplikleri de yaptığı anlaşılan İzzî, 21 Receb 1146'da (28 Aralık 1733) küçük rûznâmçe pâyesıyla reis vekili olarak şark seferi seraskeri Abdullah Paşa'nın yanında yer aldı. Ardından rikâb-ı hümâyûn mektupçu kaymakamı iken asaleten küçük rûznâmçeci oldu. 8 Şevval 1149'dan 8 Şevval 1150'ye kadar (9 Şubat 1737-29 Ocak 1738) bu görevde kaldı. Şevval 1150'de (Şubat 1738) kethüdâ kâtipliği ilâvesiyle Piskopos mukâatacılığı görevinde bulundu (Afyoncu, *Belgeler*, XXIV, 104) ve 1739 Belgrad seferine kethüdâ kâtipliği sıfatıyla katıldı; Belgrad'ın

İzzetî Mehmed Efendi divanının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 432/2)

İZZİ SÜLEYMAN EFENDİ

yeniden zaptı sırasında ordugâhta hizmet yaptı.

İzzî, Belgrad'ın alınmasından sonra Şevval 1152'de (Ocak 1740) Maliye tezkireciliğine getirildi (Subhî, vr. 172^b). 1743'te beylikçiliğe tayin edilen vak'anüvis Subhî Mehmed'in bu hizmetin ağırlığını ileri sürerek iki görevi bir arada yapamayacağını bildirmesi üzerine 1 Receb 1158'de (30 Temmuz 1745) onun yerine vak'anüvis oldu. Kendi ifadesine göre bu göreve tayininde Reisülküttâb Mustafa Efendi'nin önemli rolü olmuştur. Vak'anüvis olduktan sonra Subhî'nin beylikçilik görevi dolayısıyla yazamadığı 1157 Muharreminden (Şubat 1744) itibaren vak'aların kaydı ile görevlendirildi. 9 Şevval 1159'da (25 Ekim 1746) vak'anüvislik görevine ilâve olarak Küçük Evkaf muhasebeciliğine tayin edildi. Ardından Nâilî Abdullah Efendi'den boşalan teşrifatçılığa getirildi (Ekim 1747). Bir ara mevkufatçılık da yaptıktan sonra (Şem'dânîzâde, I, 171) 1753 senesi baharına hacca gidince vak'anüvislik görevi Seyyid Hâkim Mehmed Efendi'ye verildi. Hacdan döndükten sonra teşrifatçılık vazifesini yürüten 18 Cemâziye-lâhir 1168'de (1 Nisan 1755) vefat ederek Eyüp'te Nişancılar'da, mensup olduğu ve

bazı kira gelirlerini vakfettiği Nakşibendî Şeyh Murad Türbesi'ne defnedildi. Bura-ya yaptığı vakıflarla ilgili bir defter düzenlediği bilinmektedir (Kreiser, s. 235-241).

Hayatından bahseden tezkirelere göre inşâ ve nesirde yetenek sahibi olan İzzî iyi bir şair değildi. Çeşitli vesilelerle düşürdüğü tarihlere kendi eserinde ve ondan bahseden şuarâ tezkirelerinde sık sık rastlanır. Şem'dânîzâde, Nâsır-ı Bahrî adlı geminin denize indirilişi münasebetiyle tarih düşüren İzzî'nin Mekke Kadısı Kazâbâdî Ahmed Efendi'nin ölümü için düşürdüğü tarihin beğenilmediğini ve tenkide uğradığını yazar (*Mürî't-tevârîh*, I, 141, 154).

Eserleri. İzzî'nin en önemli eseri vak'anüvisliği devrine ait *Târih*'idir. 1157 Muharreminden (Şubat 1744) itibaren telifine başladığı bu eserini önce 1160 (1747) yılı sonlarına kadar getirip I. cilt saymış, ardından 1161 (1748) yılı başlarından 1165 (1752) yılı sonlarına kadar yazdığı kısmı II. cilt olarak nitelemiş, ancak 1161 yılı hadiseleriyle başlamayı tasarladığı III. cildi yazmamıştır. Görev dönemine ait dokuz yıllık tarihî olayları kaydeden İzzî resmî tarihçilik geleneğini sürdürdüğü eserinin önsözünde, sadece İstanbul'da değil bütün Osmanlı ülkesinde meydana gelen hadiseleri elinden geldiği kadar yazmaya çalıştığını ifade ederek tarihçilik anlayışını, "kissadan hisse" düsturu çerçevesinde gelecek nesillere ve devlet adamlarına ders almak üzere yâdigâr yapmak, onları olaylardan haberdar etmek şeklinde özetlemiştir. İnşâ sanatındaki yeteneğini yer yer eserinde göstermekle birlikte olayların nakli sırasında döneminin ağır ve secili üslûbuna nisbetle daha anlaşılır ve açık bir ifade tarzını tercih etmiştir. Çeşitli yazma nüshaları bulunan eser, I. Abdülhamid döneminde yeniden faaliyete geçen Matbaa-i Âmir'e'de ilk basılan kitaplar arasında yer almaktadır (İstanbul 1199). Babinger kitaptan bazı parçaların Almanca'ya tercüme edildiğini yazar. Söz konusu parçalardan birini Hammer Almanca'ya çevirmiştir (*Archiv für Geographie, Historie, Staats und Kriegskund*, XIII/1822, s. 789-791, 805-806).

İzzî'nin şiirlerini topladığı mürettep bir divanının olduğu ondan bahseden hemen bütün tezkirelerde yer almaktaysa da bunun mevcudiyeti hakkında şimdilik herhangi bir bilgi yoktur. Ancak çe-

şitli mektup sûretleriyle Mevlânâ Sâib'in kasidesine yazdığı tahmîs ve düşürdüğü tarihlerden örnekleri ihtiva eden, ona ait olduğu tahmin edilen bir mecmua Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hazine, nr. 1139). Burada nesih ve ta'lik yazı örnekleri muhtemelen onun kaleminden çıkmıştır. Ayrıca Belgrad'ın geri alınışı hakkında bir risâlesi de bu mecmuanın içindedir (vr. 28^b-36^a). Bu konuyla ilgili bir başka risâlesi de katıldığı Belgrad seferi sırasında Sofya'da iken yeniden zaptına vesile olması temenisiyle istinsahına başladığı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilk fethettiği şehir olan Belgrad'dan itibaren gazâlarını anlatan Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin *Süleymannâme*'si sonunda yer almaktadır (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1395). İzzî ayrıca, Nakşibendî tarikatına mensubiyeti dolayısıyla Selâhaddîn-i Buhârî'nin Nakşibendî tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in menâkıbına dair Farsça *Enisü't-ţâlibin* adlı eserini Türkçe'ye çevirmiştir. Eser basılmış (İstanbul 1328) ve oldukça ilgi çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 2^{a-b}, 145^b, 288^a; a.mlf., *Mecmûa*, TSMK, Hazine, nr. 1139; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Süleymannâme*, TSMK, Emanet-Hazine, nr. 1395, vr. 204^{a-b}, 205^b-206^a; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), I, 141, 154, 171, 179-180; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 474-475; Subhî, *Târih*, vr. 172^b; Râmiz, *Tezkire*, İÜ Ktp., nr. 91, s. 210; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 212; Cemâleddin, *Osmanlı Târih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 49-50; *Sicill-i Osmânî*, III, 467; *Osmanlı Müellifleri*, III, 101-102; Babinger (Üçok), s. 314-315; K. Kreiser, *İstanbul und das Osmanische Reich*, İstanbul 1995, s. 235-251; Bekir Kütükoğlu, "Müverrih Vâsîf'ın Kaynaklarından Hâkim Tarihi", *TD*, V/8 (1953), s. 71, 73; a.mlf., "Vekâyinüvis", *İA*, XIII, 277; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcih Kayıtları I", *TTK Belgeler*, XXIV (2000), s. 104-105; İsmet Parmaksızoğlu, "İzzî", *İA*, V/2, s. 1267-1269; a.mlf., "İzzî", *IEP* (İng.), IV, 298-299.

FERİDUN EMECEN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يا رب يور يا شجرة زلال كرمك في تلة زلاله من بارو اليه في قلوبك شي چون وقعه نويس
دردولت كينشك اليه آتايه موده معتراليه في مرقعه موحتر سلطان جهانيت كرم تله مقال
قلم خوبه تاليه چون كرمه كرمك غس عليك من ايام اتد سين قوما سببه سيواسك اوليك
سوايق نسق سازوم سلطان اوليك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك
سلف مومنه مستوجب الفلاح غلب وشو رنار خلف تقديرا شيا عوا طوارسلف اولوب
هل اندام سلفدن ظاهري وبيد ارالان تاريا هرا لا اعتبارا تلب اخلاف يديم قنار
يا كادار جليل القدر اولوب يوي اولوشك اولوب يوي قنار يي اخلاف سعادت آتساق
كرو اولوب اولوب يوي قنار يي اخلاف سعادت آتساق كرو اولوب اولوب يوي قنار يي
اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
اتك اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
متفقانه دن تاشي مرتب وميا اولان قنار يي قنار يي قنار يي قنار يي قنار يي قنار
نواه آتايه بعت نون كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك
ميل اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات ايات
خلقه امتنا تاريا نواه اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
اسجلا ب دعا مومنه غلبه اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
خلقه مومنه غلبه اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
وصرف مومنه اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
استياج اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
ودند وري رايحه سوده في مفاديه كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك كرمك
يكديكره وديكره عرض حاجات وري رايحه مومنه اولد اولد اولد اولد اولد
عل اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد اولد
اولد قري عتاجد ليل وبرمان دكدر رايحه مومنه اولد اولد اولد اولد اولد

el-İZZÎ fi't-TASRÎF (العزِّي في التصريف)

İzzeddin ez-Zencânî'nin
(ö. 655/1257'den sonra)

kaleme aldığı,

özellikle Osmanlı medreselerinde
okutulan ve sarf cümlesi olarak tanınan
beş klasik eserden biri
(bk. ZENCÂNÎ, İzzeddin).